

ДИСКУСИЈА О НАЦРТУ УСТАВА СФРЈ И СР СРБИЈЕ

— Учешће студената у дискусији —

На Правном факултету у Београду одржана је, дана 27. септембра 1973. године, дискусија о Нацрту устава СФР Југославије и Нацрту устава СР Србије. У расправи су узели учешћа студенти и изванредан број наставника. Ево кратког прегледа занимљивијих излагања.

Др Момчило Курдулија

Нацрт устава као најважнијег правног акта еманација је одређене фазе револуционарног развоја нашег друштва, фаза чији је само један део истекао и у којој владајућа класа почиње све више да долази у ситуацију да учини најрадикалније дело — да творца материјалних и духовних добара доведе у позицију да не само *de jure* него и *de facto* суверено располаже плодовима свога рада. Отуда је посве разумљиво зашто опскуранти стално, рафинирано и са несмањеном жестином насрћу на самоуправљање и тековине револуције, али је исто тако разумљиво и наше настојање да текст Нацрта устава — како СФР Југославије тако и СР Србије — буде што адекватнији израз данашњих (и сутрашњих) потреба живота, да он са своје стране потпомаже социјалистички развој друштва, да брижљиво буде написан и да његов речник буде језгровит и стручан, али и релативно лако разумљив. Задаћа је, несумњиво, тако велика да се без напора не може обавити, али је и улог тако значајан да заслужује наше пуно заузимање.

Не треба, разуме се, имати претензије да се све новине и идеје које су натопљене тако дубоким и далекосежним вредностима одмах правно до краја формулишу. Ту трагање за лапидарним правилима у садашњем тренутку тешко да може одвести резултату који би био вредан посебне пажње. Нова социјална стварност захтева и простора и времена. Њој калуши нису добродошли. Отуда се инсистирање по сваку цену на нечему што представља превременост окреће против мотива чија племенитост не долази у питање. Реч је, дакле, о томе да у односним доменима правна мрежа буде довољно широка и еластична да прими нове токове живота, али и да не оставља унутрашње празнине које би могле постати уточиште за страна тела.

У нацртима назначених правних аката има и подручја у којима су новине мање присутне, или их уопште нема, будући да су одређени текстови у целини преузети из садашњих устава, али тиме потреба за посебним напорима правника нимало није смањена. Ово и због тога што нам се пружа прилика за побољшање преузетих текстова или чак потпуно салиминисање неких од њих.

Ми смо 2. и 3. јула имали дискусију о Нацрту устава СФР Југославије. Та је дискусија публикована у „Аналима“ и тако дата јавности. Пре два дана (25. септембра) имали смо и дискусију о Нацрту устава СР Србије. И њу намеравамо да објавимо. У овим дебатама узело је учешћа више десетина наставника и асистената. Није, наравно, наше да судимо о вредности сопственог доприноса, али је наше да се трудимо да сваки наш чин буде у складу са друштвеном функцијом факултета као упутницом која нам једино даје право да усправно стојимо. И вечерашњи скуп има за предмет расправу по оба цитирана правна акта. Очекујемо (и то је природно) да у овој дискусији првенствено узму реч студенти и да изнесу своја запажања и мишљења, како би и овом приликом дали свој прилог ономе за чим тежимо. При томе је мање важно да ли ћемо увек наћи најадекватнију формулацију.

Др Павле Николић

Наш вечерашњи састанак је замишљен као дискусија, те ова уводна реч треба да буде само један општи осврт на основне поставке и суштину Нацрта устава. Било би корисно ако би из ове средине потекли и извесни предлози и сугестије које бисмо упутили Координационом телу за праћење јавне дискусије образованом при РК ССРН Србије. У свом излагању ја бих ставио нагласак на проблематику друштвено-политичког система, док ће о питањима друштвено-економских односа говорити колега Шошкић.

Пре свега, ваља констатовати да наша земља, у поређењу са другим државама, много чешће мења свој устав. Таква пракса може бити оцењена као добра или лоша. Разлози честих промена устава у нашој земљи су, међутим, следећи: прво, динамичан развој наше земље од револуције до данас. Друго, опширност самог устава. Наиме, Устав од 1963. је прилично подробно регулисао све области друштвеног, политичког и економског система. Било је потребно тако учинити јер се тиме отклањају оне опасности које могу настати ако устав утврђује само широке оквире за развитак система. У нашем друштву које је још увек младо и у коме изградња социјалистичких односа се не одвија без тешкоћа и отпора, потребно је уставом детаљније регулисати принципе и институције. Међутим, такво регулисање условљава релативно брже застаривање самог устава. Ако је све то тачно, онда одговор на питање да ли је добро што се устав релативно често мења мора бити позитиван.

Узроци промене устава леже у тежњи да се друштвено-економски и политички систем усагласе са оствареним ступњем развоја производних снага и друштвено-економских односа. Одређеније објашњење се може

дати ако се узроци посматрају повезано са циљевима који се желе остварити уставном реформом.

Основни циљ и суштина уставне реформе је у обезбеђењу владајућег положаја и улоге радничке класе и свих других радних људи у друштву и остваривању њихове непосредне владавине над резултатима њиховог рада и средствима друштвене репродукције и у управљању друштвеним пословима уопште. Главни циљ јесте, једном речју, да радничка класа стварно постане субјект и основни носилац целокупног економског и политичког живота у нашој социјалистичкој заједници. Она мора постати одлучујућа друштвена снага. Нацрт устава чини видљиви напор да то оствари. Наше основно опредељење које мора добити уставну потврду јесте у обезбеђењу пуног утицаја радничке класе у друштвеном животу уопште. Тежња је „да власт постане власт радничке класе, а не у име радничке класе“.

Међутим, ови циљеви представљају само корак даље у развоју нашег постојећег уставног система. Нови устав је логички наставак досадашњих уставних промена, нарочито оних које су извршене Амандманима од 1971. Ипак, промене које се врше овим новим Уставом јесу обимне и крупне и имају историјски значај. Отуда се и није могло наставити са вршењем промена путем уставних амандмана, већ се приступило доношењу новог Устава. Међутим, није реч о потпуно новом уставу, али ни о „пречишћеном“ тексту Устава од 1963. То је Устав, који, почивајући на Основним начелима утврђеним у Уставу од 1963, даље развија и унапређује целокупни наш систем. Он ствара услове и средства помоћу којих ће радничка класа имати одлучујући утицај у даљој изградњи социјалистичког друштва. Устав мора да послужи као инструмент у рукама радничке класе.

Суштина уставних промена на плану друштвено-политичког система лежи у даљем развоју социјалистичке самоуправне демократије засноване на друштвеном самоуправљању. У конципирању друштвено-политичког система нацрт новог Устава је нужно морао да пође од поставки наше марксистичке политичке теорије.

Једна од тих основних поставки јесте и поставка о *нежности развоја демократије*. Социјалистичко друштво се може развијати само као демократско. Наравно, та демократија мора бити класна и јављати се као систем који ће обезбедити доминацију интереса радничке класе, њен директан утицај и њену одлучујућу улогу у вршењу власти. То је, у ствари, поставка према којој се самоуправно социјалистичко друштво као прелазна етапа јавља у облику *диктатуре пролетаријата*. При томе, у таквом друштву — и то би била трећа значајна поставка марксистичке политичке теорије — *држава мора бити карактер инструмента у рукама радничке класе*. Она се не може и не сме идентификовати са радничком класом и њеним интересима.

Инспиришући се оваквом концепцијом Нацрт устава је прокламовао, пре свега, полазну поставку друштвено-политичког система — радничка класа и сви радни људи су носиоци власти и управљања другим друштвеним пословима. Темељ таквих система чини, наравно, самоуправљање. Иначе, Устав утврђује следеће облике кроз које радничка класа и

сви други радни људи остварују власт и управљају другим друштвеним пословима:

прво, одлучивањем у основним организацијама удруженог рада и месним и другим основним самоуправним организацијама и заједницама;

друго, путем делегата у органима управљања организација удруженог рада и других самоуправних организација и заједница;

треће, самоуправним споразумевањем и друштвеним договарањем;

четврто, путем делегата у скупштинама друштвено-политичких заједница и њима одговорних органа.

Свим овим облицима Устав је посветио пуну пажњу. Новину представља посебна пажња коју је Устав посветио самоуправљању у месним заједницама. У условима увођења делегатског система месне заједнице добијају у свом значају. Не упуштајући се у анализу других облика, задржао бих се још само на учешћу радних људи у вршењу власти и управљању другим друштвеним пословима путем делегата у скупштинама. Ту су два проблема изузетно значајна: делегатски и скупштински систем. Говорио бих, овом приликом, само о делегатском систему.

Делегације образују, као што је познато, радни људи у основној самоуправној организацији и заједници, а у циљу непосредног остваривања својих права, дужности и одговорности и организованог учешћа у вршењу функција скупштине. Улога ових делегација није само у конституисању, избору скупштина друштвено-политичких заједница; ова улога је знатно шира — делегације прате рад скупштине и о томе обавештавају организацију односно заједницу, износе пред њих питања за која су оне заинтересоване, итд. Ако се, при томе, има у виду и повезаност делегација и организација односно заједница, онда се може тврдити да делегатски систем значи укидање класичног представничког система. Делегатски систем, у ствари, треба да послужи као инструмент укључивања радних људи у процес одлучивања у већој мери и активније него што је то било у класичном представничком систему.

Др Драгутин Шошкић

Нацрт новог савезног устава, у својим основним начелима, а нарочито у оном делу где се говори о друштвено-економском уређењу, садржи низ потпуно нових решења. Објашњење насталих измена треба тражити у значајним променама до којих је дошло у области друштвено-економских односа у нас последњих 10 година. Време од једне деценије може бити, у овом случају, сасвим довољно да се испоље све противречности у правцу, пре свега, промене садржине односа присвајања, остваривања принципа расподеле према раду, измене економског положаја и друштвене улоге произвођача. Отуда нови нацрти устава, узимајући за своје полазиште Марксов концепт друштвено-економског развоја, управо и полази у свим решењима (друштвене својине, принципа расподеле према раду, самоуправљања и усмеравања друштвеног развоја привреде) од економског положаја и шире друштвене улоге непосредних произвођача.

Зато и нема скоро ни једног става, у преко 60 предложених чланова Нацрта устава, из области економских односа, а да се у сваком од њих не третирају питања од битног интереса за економски положај радничке класе. Нацрт новог устава полази од друштвене својине и њоме ствара институционалне услове за отклањање било какве врсте експлоатације радних људи, обезбеђује развој система самоуправљања, афирмише принцип расподеле према раду као искључиви критеријум присвајања материјалних добара. Тим путем се друштвено елиминише својина средстава за производњу као критериј учешћа у расподели. Средства за производњу постају заједничка материјална основа процеса рада свих чланова друштва. Она, економски, постају приступачна за коришћење свима под једнаким условима, а то значи да се отклања сваки облик монопола на основу којег би се вршило присвајање резултата туђег рада. Наведене тврдње није тешко илустровати. У том смислу је карактеристичан чл. 18. савезног и чл. 17. републичког Нацрта устава. Наиме, у поменутиим одредбама на нов начин се регулишу односи расподеле бруто дохотка радне организације. Према предложеним решењима мора се водити рачуна о оделу дохотка који стиче одговарајућа организација удруженог рада на основу изузетно повољних природних услова, посебних погодности, привилегија, монопола на тржишту, и, уопштено говорећи, услед „других изузетних погодности у стицању дохотка“. Ово је значајна новина у регулисању односа примарне расподеле, али и пут за отклањање сваке врсте монопола у сфери присвајања дохотка мимо критерија рада. Ова одредба претпоставља одређене инструменте и критерије за подвајање оног дела дохотка који потиче од рада радника од дела дохотка, „нерадни доходак“ који не потиче од рада радника једне одређене организације удруженог рада, већ се овамо привлачи, на основу монопола било које врсте. Остварени део дохотка који не потиче од рада, већ се присваја на основу других критерија наменски се према Нацрту устава не може користити за фондове личне потрошње већ се мора употребити за развој радне организације, односно за општи развој „материјалне основе удруженог рада у целини“. Треба приметити да ова одредба ствара услове за минимални обим фонда акумулације и максималну границу средстава личне потрошње, а то значи да се њоме обезбеђује најнижа граница проширене репродукције друштвене својине. Тај део оствареног дохотка који се стиче на основу ретких природних ресурса, коришћења продуктивности друштвених средстава и сличних погодности на тржишту, не може бити употребљен за фондове личне потрошње, јер није настао захваљујући раду радника те радне организације па се због тога могу једино и користити за проширење материјалне основе њиховог удруженог рада а то значи и за проширење друштвене својине средстава за производњу као материјалне основе укупног друштвеног рада.

Мислим да је дато решење за будуће понашање радних организација необично значајно само га треба у спровођењу устава прецизније дефинисати тако да се што тачније установе инструменти (рецимо камата као цена употребе друштвених средстава, рента као надокнада коришћења ретких природних услова рада и сл.) ради разграничења бруто дохотка на радни доходак који настаје на основу рада и као такав остаје за сло-

бодно располагање радној организацији и дела дохотка чије се порекло не налази у раду радника те радне организације, већ је присвојен захваљујући неким погодностима (разне врсте монопола) па га зато она може једино користити за проширење своје материјалне основе рада или се њиме може проширивати материјална основа друштвене привреде у целини.

Друга одредба која представља и уноси знатне новине у односе расподеле у радним организацијама односи се на 22. члан савезног и 21. члан пројекта новог Устава Социјалистичке Републике Србије. У њима се зајемчује сваком раднику лични доходак и друга права „најмање у висини односно обиму који обезбеђује његову материјалну и социјалну сигурност и стабилност”. То значи да се сваком раднику гарантује толики ниво и обим личног дохотка који је довољан да му обезбеди минимум материјалних услова живота; оно испод чега се не може спустити репродукција радника. Иако ово питање доњег лимита репродукције произвођача није решено у социјалистичкој теорији, а још мање је то, на одговарајући начин, учињено у пракси социјалистичких земаља, наш нови Устав чини покушај да се питање висине и обима доњег лимита личног дохотка радних људи постави као нужност и уставна обавеза. У досадашњој пракси то је чињено доста произвољно без утврђених критерија и објективираних мерила, па је, највероватније, то био разлог да се Уставом обавезу организације удруженог рада, друштвено-политичке заједнице и други субјекти расподеле да „сваком раднику у удруженом раду друштвеним средствима”, обезбеде лични доходак и друга права најмање на нивоу просте репродукције. Није добро што се у цитираним одредбама ближе не одређују критеријуми утврђивања висине гарантованог личног дохотка и обим зајемчених права. Зато други став наведених чланова треба преформулисати и у њима предвидети да се висина гарантованог личног дохотка одређује зависно од просечног личног дохотка у социјалистичкој републици односно покрајини, а може то бити и висина просечног личног дохотка запослених лица у привреди као целини. Међутим, ако би материјални услови дозвољавали, онда би најадекватније мерило за одређивање висине односно најнижег личног дохотка радника представљао критериј трошкова живота.

И још нешто, за нас на Универзитету веома су значајна и она уставна начела у којима се говори о начину стицања дохотка од стране организација удруженог рада из области образовања, науке, културе и сл. Ове организације, према новом Уставу, „стичу доходак слободном разменом свога рада са радом радних људи чије потребе у тим областима задовољавају” (чл. 16). Мислим да слободна размена рада између привредне сфере и организације рада из области надградње доноси низ значајних новина и, наравно, за нас на Факултету поставља бројне захтеве за изналажење што објективнијих критерија ради утврђивања корисности и друштвене потребе онога што радимо и колико доприносимо потребама друштва. Само од тога ће зависити величина нашег оствареног дохотка, услови школовања кадрова и могућност проширења материјалне основе нашег рада.

Лазар Врачарић, студент

Време јавне дискусије о нацртима највиших правних аката значајно је и због околности што писмо друга Тита и Платформа за X Конгрес стављају комунисте у позицију која је веома сложена и одговорна, али и велика да се за њу вреди истински и до краја ангажовати. Пре неколико година приликом расправљања о уставним амандманима учињени су, као што знамо, пропусти и од неких наших чланова, па нам се у овом периоду пружа прилика да покажемо нашој радничкој класи, и нашем друштву уопште, да је то био само један краћи период наше слабости.

Иако Нацрт устава СФР Југославије нешто опширније говори о месним заједницама, могу се уочити неки моменти који би, по мом мишљењу, могли и даље кочити делатност ових заједница. Чини се да досадашњи положај месних заједница није био такав да би се оне могле развијати у мери која се жели. Кад то кажем, онда свакако не мислим само на оно што је у Уставу речено о месним заједницама. Чињеница је да нема таквих текстуралних формулација које би могле аутоматски обезбедити добро функционисање месне заједнице и стално реализирање њене друштвене улоге. Сви смо сведоци да поједине месне заједнице своју активност испољавају доста успешно на разним пољима, док неке друге постоје само на папиру. Неретко се заборавља да је управо највећа снага и енергија месних заједница у њима самима.

Делатност месних заједница не би, дакле, требало да се своди само на трибину са које се стално упућују одређени захтеви општини и другим организованим телима.

У Нацрту (чл. 199) налазимо формулацију о месним заједницама која пружа широк терен за активности. Ту је дата и номенклатура подручја за делатност месних заједница. Ипак је, чини се, остало и нечега недореченог, јер неке друге активности и околности које би могле бити од користи нису обухваћене. Ваљало би наглашеније ставити у дужност општини да се, у циљу поспешивања рада месних заједница, посебно ангажује у тој области. Не би требало заборавити да није редак случај да и оправдане акције грађана неких месних заједница нису биле на одговарајући начин прихваћене од стране скупштине општине, што је имало за последицу опадање активности грађана у месним заједницама.

Божидар Спасић, студент

Јавне расправе треба да се осврну и на практично остваривање уставних реформи. Морамо се осврнути и на реализацију Уставних амандмана. Погледајмо да ли су они, и, ако јесу, колико су у нас на факултету остварени. Поред тога, залажем се за веће јемство и заштиту личног рада, али и гарантију да се не претвори у извор богаћења изван домена сопственог рада. Мора се, такође, решити питање нерационалне организације, лошег рада, немарног пословања итд. И однос привреде и науке је један од проблема којем, по мом мишљењу, Нацрт устава није поконио довољно пажње. Намеће ми се, у вези са излагањем професора Павла Николића, још једно питање које му постављам, а оно је: да ли је наше право зрело за кодификацију?

Др Павле Николић

Ништа није ни савршено ни завршено, те је сасвим нормално и нужно да се и наш правни систем даље развија и усавршава. У нашој земљи кодификација није нашла своје право место. Многе правне гране још нису кодификоване, мада постоје и објективни разлози због којих то до сада није учињено. Међутим, чињени су покушаји у том правцу. Савезна скупштина је својевремено образовала већи број комисија којима је поверила израду предлога за кодификацију имовинског права, облигационог права и других грана права. После усвајања новог Устава вероватно ће оживети рад на кодификацији појединих правних грана.

Предраг Глигоријевић, студент

Највећа новина Нацрта устава СФР Југославије је ширење и даље развијање система самоуправљања. Нацрт настоји да систем самоуправљања утисне у све поре друштвеног живота и да га прошири на све нивое организације друштва. Посебну новину представља и истицање основне организације удруженог рада. Њом се уноси нови режим у друштвену репродукцију и тиме се сече последња пулчана врпца између политичке власти и располагања вишком рада. Ту се тежи да се отуђеност човека постави на право место и додели му се улога која му и припада у изградњи нових друштвених односа. Ове организације су место где се успостављају истински људски односи. Карактеристику Нацрта чини и нови облик федерализма и превазилажења дуализма између политичке државе и друштва. Посредничка улога ове добила је још један значајан ударац. Нацрт устава, поред низа побољшања и новина, уводи и нека потпуно нова права.

Чини ми се да би се на понуђени Нацрт могао ставити и извештајни примедби. Ја бих учинио само три од њих. Прво, текст је сувише обиман, а његови чланови многобројни и неки врло дугачки. Сматрам да уставу треба да буду краћи и што је могуће јаснији. Отуда је потребан напор да се неки чланови систематизују и сведу на језик разумљив радном човеку. Ако радним људима устав треба неко да тумачи — а постоји опасност да ће то бити управо оне реликвије негативних техно-бирокуратских снага — нека то буду управо радни људи. Друго, концепт образовања није, рекао бих, довољно везан са улогом радничке класе. Овде се мора ићи на тесно и трајно заједништво образовања и производње. Без тога ћемо увек имати поделу на интелектуални и мануелни рад. Треће, одредбе које су посвећене правима и дужностима федерације (чл. 253) ваљало би пречистити, прецизирати и јасно формулисати. То може бити само од добити за овај и иначе веома гломазан текст и друштвене односе које уопрећује.

Драгослав Којић, студент

У нашем друштву постоје две категорије пољопривредних произвођача. Први, који живе од плодова свога рада на земљи и други, који се

баве непољопривредним занимањима, а своје поседе дају или у закуп или на наполицу и на тај начин остварују економске користи без личног рада. Ово би питање ваљало прецизно регулисати.

Сматрам да би било оправдано дозволити поседовање пољопривредног земљишта и оним непољопривредницима који би то земљиште обрађивали и били обавезни да га обрађују својим радом. Такође, мислим да би два хектара обрадивог пољопривредног земљишта била довољна за ову категорију власника.

Др Драгугин Шошкић

Практична реализација члана 16. и низа других прописа, који се односе на самоуправне интересне заједнице, створиће бројне тешкоће, па зато треба да будемо припремљени, јер извесност и сигурност која се до сада одржавала буџетским начином финансирања, применом новог Устава постаје лепа прошлост, па се могу јавити отпори, с обзиром да пови закон о финансирању доноси за нашу делатност низ новина. Потпуно се мења досадашњи начин стицања дохотка и зато ми морамо тражити најбоља решења у процесу прилагођавања новим условима стицања и расподеле дохотка.

Др Момчило Курдулија

Наставницима личне дохотке даје одређени државни орган. Такав механизам стално репродукује озбиљне негативне последице. Они који дају део свога вишка рада на образовање немају практично утицаја ни на квантитет ни на квалитет рада оних које плаћају. Није онда никакво чудо што се довољно не ради, што се неретко ради неквалитетно, што неодговорност па чак и злоупотреба јавне трибине и речи у политикантске сврхе понекад долази до изражаја, што они чије нам је образовање и васпитање поверено имају врло мало или нимало утицаја на све ово шта им се, што им се и како им се у току научно-наставног процеса и у другим приликама преноси. Последњи који би на све ово смели бити равнодушни јесу, свакако, радничка класа, родитељи и Савез комуниста. Нацрти устава и овде дају трасу решењу и отварају перспективу за изналажење механизма који води у природне и, према томе, жељене односе. То ће, несумњиво, захтевати посебни напор, али је тај напор подстицајан јер води у исходишта која у реалном друштвеном животу заузимају видно место.

Милош Луковић, студент

Глава VI Нацрта устава СФР Југославије посвећена је народној одбрани. Мислим да би текст члана 218. требало допунити и отуда предлажем да се између става 2. и 3. уметне нов став који би гласио:

Општине, аутономне покрајине и републике старају се о физичкој спремности припадника јединица територијалне одбране, цивилне заштите и припадника других јединица у оквиру система народне одбране. У том циљу, општине, аутономне покрајине и републике, свака на својој територији, а у складу са законом, организује редовне и ванредне облике физичког васпитања и усклађује њихов рад са другим одговарајућим организацијама из области физичке културе.

Криун Драговић, студент

Данашња дебата студената Правног факултета разликује се по много чему од оне из 1971. године. То је продукт повољне ситуације како на факултету тако и у друштву уопште. Време у којем живимо тражи да и студенти изнесу своје мишљење и виђење на садашњу уставну реформу и уставне захвате. У вечерашњој расправи може се видети колико су млади људи уопште припремљени да уче и анализирају све оно што је у Нацрту устава СФР Југославије и Нацрту устава СР Србије ново, добро или боље у односу на претходни период. Мислим да овај аудиторјум поседује интелектуални потенцијал који може доста да да. Истина, за то је потребно и хтење да се у расправи учествује и врло одговорно приступи читавом комплексу питања. Дебата је показала да је на окупу и једно и друго. И управо оваквим расправама и другим облицима јавног рада студенти стварају простор да позитивно утичу на све битне промене које се одвијају у нашем друштву.

Гледано у целини Нацрт устава СФР Југославије је реалан одраз развоја и потреба нашег друштва. Он је показатељ докле смо отишли напред, куда се даље ваља запутити и шта треба мењати. Промене које су извршене у политичком систему захтевају нову форму, нов начин гледања на дате институције, на нове функције и права и обавезе. С друге стране, наведени Нацрт потврђује сва основна начела која су рођена у народноослободилачкој борби. Она дају битно обележје нашем правном и друштвеном животу и означавају нам у бити трасу даљег хода у социјализам.

Хтео бих да укажем на неке одредбе Нацрта устава СФР Југославије с обзиром да су оне, чини ми се, преопширне или нејасне односно недовољне.

1. У члану 116. говори се о утврђивању и предлогу кандидата за чланове делегације и у вези са тим о демократском кандидационом поступку. Ништа се, пак, не говори о одговорности делегације за свој рад. Додуше, у члану 119. речено је да је делегат дужан да о раду скупштине и о свом раду обавештава делегацију и самоуправну заједницу као и да за свој рад одговара основној самоуправној организацији односно заједници и делегацији. У наредном члану говори се о опозиву чланова делегације. Међутим, начин опозива и надлежност ко може тражити одговорност члана делегације није до краја дефинисан. Старо правило: ко бира тај и опозива, ваљало би и овде применити, али треба видети начин и садржај те одговорности. Да ли ће се одговорност делегата мерити исто као и одговорност целе делегације или на други начин није јасно речено.

2. У ставу првом члана 145. каже се да је обавезно школовање у трајању од осам година. Сматрам да такво одређење није довољно. Разлог је тај што се не види ко обезбеђује услове (материјалне пре свега) за такво школовање. Заложно бих се да после наведене одредабе стоји одредба по којој би осморазредно школовање било бесплатно и да трошкове сноси општина. Сувишно је посебно образлагати све последице које по производни и друштвени живот уопште проистичу из околности постојања оних који су практично инвалидни и ван могућности да се укључе у токове модерног привређивања и друге сфере савременог живота.

У ставу трећем истог члана речено је да грађани имају, под предвиђеним условима, право да стичу знања и стручну спрему на свим ступњевима образовања и у свим установама за образовање. Ако се мисли и на материјалне услове, онда Уставом треба да се загарантује и одреди који су то услови и које су овде обавезе друштвених заједница.

3. Уметничко и научно стваралаштво је слободно (чл. 149). Недостаје, међутим, одређење које би исказивало садржину израза: слободно. Јасно је да без слободе нема ни научног ни уметничког стварања и то не треба посебно доказивати. Ипак, намеће се питање: значи ли то да се под плаштом слободе научног и уметничког стваралаштва сервирају памфлети на друштвено-политички систем наше заједнице, на политику предводника радничке класе и на све оно што је, и у бази и у надградњи, до сада постигнуто. Као пример таквог оспоравања могле би се навести и речи, исказане усмено или писмено или и на један и на други начин, неких од оних којима је васпитавање младих генерација поверено. Има појава да се у појединим радовима појављују класични облици технократизма, бирократизма, национализма и осталих антисоцијалистичких појава. Није редак случај да се под окриљем тезе о научном и уметничком стваралаштву формирају одређена тела и да се после тога појављују и њихови часописи око којих се понекад стварају и опозиције нашем друштву. Један од таквих случајева је и »Praxis«. Чини ми се да би било сасвим опортуно имати одредбу којом би се инаугурисала и одговорност. Стваралаштво знатно утиче на формирање младе генерације и њен поглед на свет. Ту лежи посебна одговорност на онима који се баве научним, уметничким и педагошким радом. Нико коме је стало до нашег даљег револуционарног развоја не може бити незаинтересован за идејну и политичку оријентацију и усмеравање оних који тек ступају на позорницу живота.

4. Чини ми се да у члану 184. недостаје одредба којом би се јасно рекло шта је предмет регулисања савезног законодавства. Чињеница је да федерација губи један број функција и да се оне преносе на републике и покрајине, а то захтева да се изврши и подела у погледу предмета регулисања између савезног, републичког и покрајинског законодавства, како не би дошло до стварања празних простора.

5. У члану 266, став 3. речено је да веће република и покрајина одлучује о законима двотрећинском већином гласова свих делегата. Имајући у виду значај закона у нашој земљи и специфичност савезног законодавства као и принципе уставности и законитости, могло би се разми-

слити да се о законима одлучује на основу опште сагласности свих делегација република и покрајина. Са тим је у вези и члан 183.

Најзад, кад је реч о друштвено-политичким заједницама може се приметити да Нацрт устава СФР Југославије није дао ни једно посебно одређење о организацији младих. Мислим да би, с обзиром на улогу и место младих у друштву, тај недостатак ваљало отклонити. И на самој III Конференцији СКЈ која је била посвећена младима јасно је речено да су младе генерације брига целог друштва. Не треба, разуме се, мислити да се о младима у Нацрту ништа не говори. Напротив. У једном броју одредаба о томе се говори, али на посредан начин. Ако би се унео један пропис који би се тицао организације младих, тиме би ове генерације још једанпут и формално добиле значај и позицију која им припада.

Желимир Чабрило, студент

Хтео бих да кажем неколико речи о два питања: о положају и улози Савеза комуниста Југославије по Нацрту устава и о месту концепције опште народне одбране и улози грађанина у њеном остваривању, јер су и једно и друго фактори који спајају наше народе и народности у јединствену и недељиву целину, у снажну заједницу која, поред осталог, омогућује свим грађанима да живе у слободи, независности и социјализму у коме је једино могуће изграђивати нове, самоуправне друштвене односе.

1. У одељку VII Основних начела Нацрта устава говори се и о месту и улози Савеза комуниста Југославије. Међутим, простор који је дат Савезу комуниста мањи је од оног који је дат Синдикату, а још мањи од оног који је дат Социјалистичком савезу. Због чега је то тако? Вероватно због тога што су место, задаци и рад Савеза комуниста Југославије детаљно опредељени програмом СКЈ, а унутрашња организација Статутом СКЈ. Ипак, мислим да ово, уколико је тачно, није сасвим довољан разлог и да Савез комуниста Југославије треба одредити и истаћи са прецизнијим и конкретнијим одредбама.

Наше друштво је, од 1945. године до данас, прошло кроз различите етапе свога развоја. Од периода административног социјализма којег са аспекта односа Савеза комуниста Југославије и државно-правне структуре карактерише срастање партијских и државних органа, па до периода у којем је, како друг Тито каже: „готово било стид рећи да се на власти Југославије налазе комунисти“, тј. период чије је обележје и либерализам који је, по природи својој, водио елиминисању акционе функције Савеза комуниста као једном од незаменљивих услова како самоуправне оријентације тако и њене реализације. После седнице у Караборћеву и Писма Извршног бироа и Председника Тита настала је нова фаза у улози Савеза комуниста Југославије у нашем друштву. Савез комуниста је сада више него икада раније свестан искуством проверене и неопозиво утврђене нужности да само иједно јединствен и акционо способан Савез комуниста може остваривати и остварити своју друштвену функцију која обухвата и организовање државе чији је битни атрибут

диктатура пролетаријата. Мислим да се овај последњи вид улоге Савеза комуниста Југославије у нашем друштву мора — иако Нацрт устава вели да је СКЈ „организована водећа — идејна и политичка снага радничке класе” — рељефно истаћи у Уставу, јер то није нешто што се уноси због нашег садашњег политичког тренутка већ као стуб-носач утемељен од класика марксизма. Ако знамо да се диктатура пролетаријата конкретно испољава и у друштвеној стварности у којој радни човек непосредно управља вишком рада који је створио, онда је јасно да Савез комуниста мора имати утицај на све сфере друштвеног живота.

2. Члан 180. Нацрта устава СР Србије одлучно вели да је одбрана земље неотуђиво и неприкосновено право и највиша дужност и част сваког грађанина. Ова је одредаба врло језгровита и о њеној садржини могло би се доста говорити. Ја ћу се, међутим, задржати само на неким њеним аспектима односно задацима које налаже.

Човек може бити слободан и изграђивати социјалистичке друштвене односе само у слободној домовини, тако да се њена (отаџбине) одбрана појављује као дужност и делатност првог реда, као фундаментална димензија остваривања историјске функције радничке класе и њене авангарде. То се најефикасније може постићи реализацијом концепције општенародне одбране која обухвата и њено подруштвљавање. Ако се ствар гледа мало дубље, видеће се да то схватање има своју генезу у народноослободилачком рату у којем су сви наши народи и народности на горостасан начин демонстрирали своју снагу, морал и непобедивост. Узалудни су били напори унутрашње и међународне реакције да сломије револуцију. Сва су се настојања мрака разбила о челичну вољу и моћ људи који су били одлучни да судбину своју и своје земље узму у сопствене руке. То искуство и сазнање представља тековину од универзалне вредности. Оно је у целини потврђено и у револуционарној и ослободилачкој борби народа Вијетнама као и многих других народа. Поука је очигледна: нити има силе која може бацити на колена народ који је решен да се бори, нити има бране која је у стању да заустави приближавање империјализма своме крају.

Отуда Савез комуниста има за задатак да интензивно ради на подруштвљавању концепције општенародне одбране; на разгарању уверења у непобедивост народа; на развијању социјалистичког патриотизма; на ширењу и продубљивању свести о подвалаштву, наказности и контрареволуционарном карактеру национализма, либерализма, „новолевичарства”, дефетизма и осталих видова назадњачког понашања и испољавања туже идеологије; на томе да остане својина грађана поимање да једино човек може скршити агресора. На непрекидном оплемењивању и јачању братства и јединства као незаменљиве подлоге наше велике прошлости, наше значајне садашњости и још веће будућности; на даљем продору свести, како у квантитативном тако и у квалитативном погледу, о нашем заједништву као једном од темељних услова успешне одбране домовине. Члан 217. Нацрта устава СФР Југославије гласи: „Нико нема право да призна или да прихвати капитулацију”. У вези са овим не би ваљало олако дати забораву дискусије које су вођене у прошлости која за нама

није тако далеко и у којима је на одређени начин довођен у питање став из амандмана, по којем нико нема право да потпише капитулацију. У цитираном тексту исказан је став који свим својим бићем извире из нашег достојанства и немерљиве одлучности да будемо слободни.

Једна од битних саставница нашег самоуправног система јесте, дакле, и концепција општенародне одбране. За њену успешну примену Савез комуниста сноси историјску одговорност. Никада ни за тренутак не би требало губити из вида да је само добро припремљен и идејно политички стабилан човек одлучујући фактор одбрамбене способности земље која није само тле већ и наше самоуправно социјалистичко друштво, наша одлучност да се бранимо и одбранимо.